

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Ефективна ЕКОНОМІКА

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

№ 5, 2013 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 33(075.8)

*В. В. Клочан,
д. е. н., доцент, зав. кафедри менеджменту організацій та права,
Миколаївський національний аграрний університет, м. Миколаїв*

НАУКОВО-ПРИКЛАДНЕ ЗНАЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ТА КОНСУЛЬТАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРАРНОЇ СФЕРИ

*V. V. Klochan,
PhD, Associate Professor, The Head of Management and Organizations Law Department,
Mykolayiv State Agrarian University, Mykolaiv*

SCIENTIFIC AND PRACTICAL IMPORTANCE OF THE INFORMATION AND CONSULTATION FOR THE AGRICULTURAL AREAS

У статті розглянуті питання науково-прикладного значення інформаційного та консультативного забезпечення аграрної сфери. Виділено основні елементи, які формують методологічну стратегію інформаційно-консультативного забезпечення аграрної сфери. Зазначені стратегічні аспекти розвитку методичного забезпечення аграрного консалтингу.

В статье рассмотрены вопросы научно-прикладного значения информационного и консультационного обеспечения аграрной сферы. Выделены основные элементы, которые формируют методологическую стратегию информационно-консультационного обеспечения аграрной сферы. Указанные стратегические аспекты развития методического обеспечения аграрного консалтинга.

The article deals with the scientific and practical importance of the information and consultation for the agricultural sector. The basic elements that form the methodological strategy the guidance of agricultural areas. These strategic aspects of methodological support agricultural consulting.

Ключові слова: *аграрний консалтинг, методичне забезпечення, інформаційно-консультативне забезпечення, сільське господарство.*

Ключевые слова: *аграрный консалтинг, методическое обеспечение, информационно-консультационное обеспечение, сельское хозяйство.*

Keywords: *agricultural consulting, methodological support, software and consulting infomatsiyno Agriculture.*

Постановка проблеми: Ефективне господарювання суб'єктів агровиробничої діяльності значною мірою залежить від рівня кваліфікації та ступеня поінформованості їх керівників і спеціалістів про нові технології виробництва і переробки продукції, цін на вироблену продукцію та матеріально-технічні ресурси, прогнози аграрного ринку і т. ін. Проте існуюча тривалий час у сільському господарстві України система розповсюдження інформації та поширення знань не спроможна на належному рівні вирішувати ці завдання і не відповідає світовому досвіду. Особливо гостро проявилася така невідповідність у результаті переходу країни від одного суспільно-економічного устрою до іншого, поглиблення розриву між наукою і практикою, посилення негативних демографічних процесів у сільській місцевості, швидких змін у технологіях та ринковому середовищі, нових форматів державної регуляторної політики в аграрній сфері, її правового забезпечення тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нині дослідженнями науково-практичних аспектів розвитку сільських територій займаються відомі вітчизняні вчені П.Саблук, І.Прокопа, О.Онищенко, В.Юрчишин, М.Кропивко, В.Терещенко. Питання Науково-прикладне значення інформаційного та консультативного забезпечення аграрної сфери в цьому аспекті набуває особливої актуальності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Величезна кількість рекламної інформації, що стосується виробничих ресурсів, технологій, ситуації на продовольчих ринках і ринках послуг активно пропонується аграрним товаровиробникам і жителям сільської місцевості через різноманітні засоби масової інформації – телебачення, радіо, пресу, мережу Internet тощо. Але вона не завжди буває своєчасною та об'єктивною, що нерідко призводить до негативних наслідків для тих, хто нею скористався. З метою недопущення цього в Україні створюються спеціалізовані інформаційно-консультативні служби. Проте, як показує досвід, їх працівники теж часто не мають належної підготовки і доступу до надійних каналів інформації з питань державної аграрної політики, державної підтримки сільського господарства, розвитку соціальної інфраструктури сільської місцевості та сільських громад, результатів моніторингу внутрішнього і зовнішнього ринку аграрної продукції, ринків матеріально-технічних засобів, інновацій і т. ін.

З іншого боку, – науково-дослідними установами Національної академії аграрних наук України, закладами вищої і середньої аграрної освіти України, проектними організаціями та окремими вченими пропонується численні наукові розробки, впровадження яких значною мірою стримується через недосконалість системи передачі науково-технічної продукції до потенційних її споживачів. Вирішити ці проблеми можна лише шляхом формування такої системи розповсюдження інформації та надання професійних консультативних послуг, яка б сучасними засобами ІТ-технологій, у тому числі й через мережу Інтернет, забезпечувала інформаційні та консультативні потреби як працівників інформаційно-консультативних служб, так і безпосередньо аграрних товаровиробників і жителів сільської місцевості. Це є тим більш актуальним тому, що в теперішніх умовах господарювання особливої ваги набули проблеми, пов'язані з ...недостатньою ефективністю існуючої системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації керівників і спеціалістів сільського господарства; відсутністю у товаровиробників

практичного досвіду та навичок пошуку, реалізації і закріплення конкурентних переваг на ринку сільськогосподарської продукції; невідповідністю наявних знань та набутих стереотипів економічного мислення і поведінки вимогам ефективного ведення аграрного бізнесу тощо”.

Інформаційно-консультаційне забезпечення аграрної сфери складається з двох видів забезпечення: інформаційного і консультаційного. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови термін *забезпечення* трактується як дія, що має декілька тлумачень:

- постачати щось у достатній кількості, задовольняти когось або що-небудь у якихось потребах;
- створювати умови для здійснення чого-небудь, гарантувати щось;
- захищати, охороняти когось або що-небудь від загроз.

У контексті досліджуваної проблеми даний термін використовується в розумінні „надання працівникам аграрної сфери необхідних їм інформації та консультацій”. У цьому ж словнику термін *обслуговування* трактується як:

- виконувати роботу або функції, пов’язані з задоволенням чийх-небудь запитів, потреб;
- забезпечувати, налагоджувати роботу певних знарядь, машин, механізмів і т. ін.

Отже, терміни *забезпечення* та *обслуговування* у частині „створювати умови для здійснення чого-небудь” та „виконувати функції, пов’язані з задоволенням чийх-небудь запитів, потреб”, – є синонімами.

Інформаційне забезпечення передбачає доведення до сільськогосподарських товаровиробників, жителів сільської місцевості, органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади різноманітної інформації з питань аграрного виробництва, менеджменту, маркетингу, соціального розвитку, правової та комерційної інформації, необхідної для здійснення виробничо-господарської діяльності та прийняття управлінських рішень тощо. Воно включає:

- моніторинг інформаційних потреб споживачів інформації;
- відпрацювання механізмів взаємодії служб інформаційного забезпечення з державними органами управління, закладами аграрної науки, освіти та іншими постачальниками інформації;
- організацію доступу в Інтернет для суб’єктів мережі інформаційного обслуговування;
- формування регіональних мереж збору та аналізу ринкової інформації;
- організацію збору, оброблення і розповсюдження інформації.

Інформаційне забезпечення може здійснюватися в різних формах: випуск інформаційних видань (журналів, брошур, буклетів, довідкових бюлетенів, прайсів і т.д.), складання списків літератури або підбір рефератів з тих чи інших проблем, переклад документів з однієї мови на іншу, підготовка оглядів фактографічних довідок, рекомендацій тощо. Воно передбачає також надання споживачеві оригіналів або копій наукових і технічних документів та літератури.

Склад суб’єктів з надання інформаційних послуг аграрним юридичним особам та жителям сільської місцевості надзвичайно різноманітний. Це пояснюється тим, що ефективне функціонування аграрної сфери може бути забезпечене лише за умови вирішення комплексу економічних, соціальних, екологічних, управлінських, комерційних, технічних, технологічних, організаційних та інших завдань, кваліфіковане вирішення яких потребує відповідної інформації. Виробники аграрної продукції, жителі сільської місцевості та інші клієнти одержують її від:

- установ фундаментальної і прикладної науки та її дослідних інститутів відповідно до різних сфер людської життєдіяльності (сільського господарства, економіки, менеджменту, маркетингу, юриспруденції, техніки, технології, будівництва тощо);
- освітніх закладів, що проводять науково-дослідну роботу, навчання і підготовку кадрів різних спеціальностей та освітньо-кваліфікаційних рівнів для виробничо-господарської діяльності в аграрній сфері та її інфраструктурного обслуговування;
- внутрішньогосподарських структурних підрозділів, спеціалістів та менеджерів суб’єктів господарювання, які в процесі реалізації управлінських функцій здійснюють інформаційне обслуговування аграрної виробничо-господарської діяльності;
- інституцій державного управління та місцевого самоврядування, що складають управлінську ієрархію різних гілок влади по вертикалі та горизонталі;
- суб’єктів оптово-посередницької та роздрібної торгівлі, що здійснюють закупівлю і продаж аграрної продукції;
- постачальників, що реалізують аграрним товаровиробникам техніку, обладнання, транспортні засоби, будівельні матеріали, технології, насіння, саджанці, тварин, паливно-мастильні матеріали, мінеральні добрива, засоби захисту рослин і тварин та інші матеріально-технічні ресурси, а також надають аграріям різнопланові послуги (транспортні, меліоративні, будівельні, зв’язку, побутові, культурні, інформаційні тощо);
- маркетингових структур, що забезпечують проведення маркетингових досліджень ринків аграрної продовольчої продукції та виконання комплексу маркетингових заходів щодо товарної, цінової, збутової та комунікативної політики для аграрних товаровиробників на внутрішньому та світовому ринках;
- банківських установ, що надають кредитні, фінансові, інвестиційні ресурси та послуги для представників аграрної сфери;
- структур, які, відповідно до їх компетенції, інформують та консультують юридичних та фізичних осіб аграрної сфери;
- аграрних підприємств, що надають інформаційні послуги та консультують інші аграрні господарюючі суб’єкти з технічних, технологічних, економічних, маркетингових та інших питань;
- іноземних юридичних та фізичних осіб, включаючи закордонних виробників, радників-консультантів, продавців-посередників, державних та недержавних установ, які здійснюють інформаційно-консультаційне обслуговування аграрної сфери;
- інших юридичних та фізичних осіб, які обслуговують аграрні господарюючі суб’єкти, здійснюючи свою діяльність на зразок бенчмаркінгу, що передбачає пошук та впровадження новітніх науково-прикладних досягнень під час виробництва та збуту товарів і послуг аграрної сфери.

Що стосується консультування, то, як уже зазначалося, його відмінність від передачі інформації полягає в цільовій спрямованості на конкретний об’єкт, що володіє специфічними характеристиками і розвивається в певних умовах. Визначаючи зміст поняття *сільськогосподарського консультування*, Р. Корінець вказував, що це „...сукупність дій та заходів, спрямованих на задоволення потреб сільськогосподарських товаровиробників і сільського населення у підвищенні рівня знань та удосконаленні практичних навичок прибуткового господарювання”. Близьким за змістом є трактування сільськогосподарського консультування, сформульоване І. Кудіновою: „...консультування є особливою формою організації навчальної та управлінської діяльності, у процесі якої консультант методологічно і практично підтримує клієнта, спонукає його до дії і вирішення проблем, що виникли чи назрівають. У тлумачному словнику сучасної української мови зазначено, що консультація – це рада фахівця з якого-небудь питання.

Таким чином, консультаційний процес, на відміну від розповсюдження інформації, пов’язаний із фахівцем, який надає консультації, наприклад, стосовно ведення виробничо-господарської діяльності. Такими фахівцями є, з одного боку, спеціалісти та менеджери, які виконують відповідні загальні чи спеціальні управлінські функції безпосередньо в аграрних підприємствах, а з іншого, – фахівці, які надають консультації для представників аграрної сфери, перебуваючи поза межами цієї сфери.

Незважаючи на окремі відмінності у тлумаченні вченими терміну *консультаційне забезпечення*, в абсолютній більшості випадків сутнісний зміст, який вони вкладають в дане явище, залишається незмінним. Його можна лише уточнювати і доповнювати, узгоджуючи з конкретними умовами теперішнього етапу трансформаційних змін у сільському господарстві та його регіональними особливостями. Вважаємо, що сільськогосподарське консультування – це діяльність консультантів у сфері надання професійних консультаційних послуг, що мають переважно рекомендаційний характер і які покликані допомагати сільськогосподарським товаровиробникам та жителям сільської місцевості в реалізації їх цілей і завдань шляхом вирішення проблем різного характеру, виявлення і використання наявних резервів, нових можливостей, упровадження інновацій, організації навчання.

Останнім часом під консультаційними послугами все частіше розуміють самостійний вид діяльності з прив’язки інформації, знань і досвіду, якими володіють спеціально підготовлені спеціалісти-консультанти, до конкретної області сільськогосподарського виробництва і соціально-економічного розвитку сільських територій з метою надання допомоги в прийнятті рішень, роз’ясненні існуючих норм, підготовки рекомендацій щодо впровадження інновацій, передачі знань.

Можемо стверджувати, що в сучасних умовах основним завданням фахівців служби інформаційно-консультаційного забезпечення має бути формування у клієнтів розуміння проблеми та причин виникнення її, що є достатнім для прийняття раціонального рішення стосовно її розв’язання. При цьому слід мати на увазі, що інтереси товаровиробників можуть вступати в протиріччя з інтересами суспільства, наприклад, у діях, пов’язаних із порушенням вимог законів щодо збереження навколишнього середовища. У цьому разі застосовуються інші важелі впливу, а саме: державне регулювання, субсидії, штрафи, цінова політика тощо. Інформаційно-консультаційні служби покликані лише доносити інформацію до своїх клієнтів про таку політику і пояснювати її ключові засади.

Ще один важливий аспект діяльності служб пов’язаний з тим, що сільські товаровиробники будуть готові змінити свої погляди на проблему лише в тому випадку, якщо вони будуть твердо переконані, що їм це вигідно. Нові наукові відкриття, передовий досвід, сприятлива ситуація на агропродовольчому ринку і т. ін. дають можливість товаровиробникам без збільшення витрат нарощувати обсяги виробництва продукції або зменшувати витрати без скорочення обсягів виробництва. Проте, товаровиробники можуть скористатися цими можливостями тільки після того, коли їм стане про це відомо. Таким чином, інформаційно-консультаційна служба покликана стимулювати розвиток сільського господарства шляхом прискорення процесу передачі інформації і знання не тільки в інтересах самих

товаровиробників, але й суспільства в цілому.

Районний рівень, який представлено районними (міжрайонними) центрами та відділами інформаційно-консультаційного забезпечення, ми визначаємо як *структурний підрозділ регіонального (обласного) центру або як юридичну особу будь-якої організаційно-правової форми і форми власності, що здійснює інформаційно-консультаційну діяльність на сільських територіях одною або декількома адміністративно-територіальних утворень районного рівня*. Співробітники районних центрів та відділів безпосередньо працюють з клієнтами, надаючи їм практичну допомогу в оволодінні інноваційними розробками, передовим виробничим досвідом, у прийнятті і реалізації організаційно-економічних, технологічних і соціальних рішень.

Діяльність інформаційно-консультаційної служби базується на принципах, сформульованих, виходячи із специфіки завдань, що стоять перед нею. Служба повинна прагнути діяти в інтересах сільських товаровиробників та жителів сільської місцевості в тій мірі, в якій це не суперечить суспільним інтересам, і покликана забезпечувати ефективну взаємодію всіх організацій, відомств (підприємств), які впливають на розвиток аграрного сектора, з метою вирішення проблем сільських товаровиробників. Відносини служби і сільських товаровиробників будуються виключно на основі довіри і партнерства. Співробітники служби не мають права займатися діяльністю, що безпосередньо впливає на прийняття економічних рішень сільськими товаровиробниками способами, відмінними від навчання і переконання (наприклад, розподілом матеріальних і фінансових ресурсів, рекламою), виконувати функції державного контролю та інспектування. Враховуючи специфіку діяльності служби та цілі, що стоять перед нею, її співробітники будують свою роботу з урахуванням природно-кліматичних, економічних, соціальних, культурних та інших особливостей території, на якій функціонує служба, орієнтуючись на потреби її потенційних і реальних клієнтів.

Організаційно-економічні особливості інформаційно-консультаційної служби безпосередньо залежать від специфіки сільського господарства. Але незалежно від цих особливостей усі сільгосптоваровиробники потребують поповнення знань з ведення виробництва, причому тим більше, чим гостріше конкурентне середовище. У зв'язку з цим, основним завданням, яке прямо витікає із сутнісного змісту інформаційно-консультаційної діяльності, є робота з надання усім потребуючим інформації, консультацій та освітньо-знаннєвих послуг. Створена з урахуванням цих вимог інформаційно-консультаційна служба включає такі основні підсистеми: інформаційну, інноваційну, консультаційну та освітню.

Інформаційна підсистема являє собою відкриту структуру загального доступу і має інформаційно-довідковий характер з можливим поповненням баз даних інформаційними ресурсами, що надаються науковими установами та освітніми організаціями, органами управління, засобами масової інформації, ринковими та іншими структурами АПК.

Інноваційна підсистема включає наукові організації, а також інші структури, що забезпечують створення інновацій і надають сприяння сільгосптоваровиробникам в освоєнні їх. Ця підсистема передбачає здійснення єдиної інноваційної політики в АПК, формування банку інноваційних розробок, формування позабюджетних фондів розвитку інноваційної діяльності, прискорення процесу впровадження і освоєння інноваційних розробок у виробництві, пошук і залучення інвесторів до реалізації інноваційних проектів.

Консультаційна підсистема належить до числа великомасштабних і охоплює структури з надання консультаційних послуг з питань управління та організації виробництва, освоєння інноваційних розробок і передового виробничого досвіду, економіки виробництва, оподаткування, бізнес-планування, маркетингу та ін. З метою завершення формування цієї підсистеми необхідним є проведення комплексу заходів щодо створення ринку консультаційних послуг, розробки механізмів та інструментів взаємодії суб'єктів інформаційно-консультаційної діяльності на всіх рівнях.

Освітня підсистема включає аграрні навчальні заклади всіх рівнів акредитації, систему професійної освіти, центри навчання кадрів, які забезпечують підготовку й підвищення кваліфікації сільськогосподарських товаровиробників усіх форм власності, працівників органів управління АПК та інших господарюючих суб'єктів. В основі розвитку цієї підсистеми повинен лежати принцип: чим вище рівень знань, тим більший інтерес до інновацій та інформації.

Економічна сутність інформаційно-консультаційної служби полягає, перш за все, у поліпшенні виробничих та економічних показників роботи сільгосптоваровиробників у результаті інформаційно-консультаційного обслуговування. Серйозний вплив на організаційно-економічний характер формування і діяльності інформаційно-консультаційної служби має фінансова підтримка, насамперед з боку держави. Будучи в більшості своїй державними структурами, регіональні інформаційно-консультаційні служби орієнтуються на надання безоплатних послуг, хоча багато з них мають досвід надання комерційних послуг.

Проблема комерціалізації служби є насправді однією з визначальних з точки зору перспектив розвитку її. Треба визнати той факт, що в силу причин економічного характеру держава найближчим часом не зможе забезпечити в необхідних обсягах фінансову підтримку аграрного сектора. Тому на різних рівнях посилено пропагується ідея якомога швидшого переведення служби на принцип самооплатності. Однак всупереч зовнішній привабливості цієї ідеї треба враховувати й окремі реалії. Як показує світовий досвід, на перших етапах свого розвитку служба надає безоплатні послуги. У міру завоювання авторитету і лише за умови стабільного розвитку сільського господарства, що має державну підтримку, служби поступово здійснюють перехід на надання платних послуг. Цей проміжок часу є досить тривалим. Нідерландам і Данії, наприклад, знадобилося більше 100 років, щоб тільки поставити це питання, а в Англії консультаційні служби змогли перейти на часткове самофінансування через 50 років роботи.

Що стосується нашої країни, то тут, крім зазначених факторів, необхідно враховувати ще й фінансове становище сільгосптоваровиробників та статки сільських жителів. Сьогодні ситуація така, що більшість з них не в змозі оплачувати поради та консультації. Крім того, серйозним психологічним фактором є сформований протягом багатьох десятиліть менталітет вітчизняного селянина, який звик до безкоштовного інформаційного обслуговування. Тому до розширення сегмента платних послуг необхідно підходити з особливою обережністю. Нижче буде показано, в яких випадках і на якій методичній основі можна вводити платні послуги інформаційно-консультаційних служб. Тут же зауважимо, що платна послуга в умовах сучасного стану галузі можлива і навіть необхідна, але лише за умови якщо інформаційно-консультаційна служба безпосередньо бере участь у реалізації того чи іншого проекту і претендує на частину реального прибутку, одержуваного на фініші. Можна зробити висновок, що динаміка процесу переходу на платні послуги повинна відповідати процесам стабілізації сільського господарства і зміцненню інформаційно-консультаційної служби.

До проблеми комерціалізації служби можна підійти і з іншого боку. Як відомо, в більшості розвинених країн сільське господарство є дотаційною галуззю. За наявними даними щороку Японія витрачає на підтримку сільгосптоваровиробників 49 млрд. доларів, що в порівнянні з одержуваною в сільському господарстві продукцією, становить 63%, країни ЄС виділяють – 130 млрд. доларів (43,5% до обсягів виробництва продукції), США – 47 млрд. доларів (22%). Наша країна не може бути винятком із цього правила і випадати із загальносвітових економічних закономірностей. Переконані, що в майбутньому сільське господарство України також буде дотуватися на рівні розвинутих країн. Однак характер цих дотацій матиме дещо інші форми. Певний час основна підтримка сільгосптоваровиробників буде здійснюватися у вигляді виділення цільових дотацій, субсидій, пально-мастильних матеріалів на умовах товарного кредиту, пільг з оподаткування та оплати електроенергії, надання відстрочок за різними платежами та ін. Тільки після подолання відомих економічних труднощів, стане можливим піти на пряму фінансову підтримку служби, як це робиться в інших країнах. А фінансування діяльності інформаційно-консультаційних служб за рахунок бюджетних коштів можна буде розглядати як одну з форм державної підтримки всього сільського господарства. Тим більше, що дослідження вчених свідчать про високу прибутковість вкладень в інформаційно-консультаційну діяльність (більше 15% на рік). Державні кошти на підтримку служби дуже швидко можуть окупитися у вигляді значного підвищення ефективності сільського господарства.

Поки ж що, більш ніж п'ятнадцятирічний досвід функціонування системи інформаційно-консультаційного забезпечення аграрної сфери, виявив низку недоліків. По-перше, аксіомою є твердження, що побудова системи інформаційного обслуговування сільського господарства має базуватися на застосуванні сучасних інформаційних систем і комп'ютерних технологій. Проте на даний час у сільській місцевості відсутні можливості повною мірою використовувати комп'ютерну техніку. Комп'ютерні технології недостатньо мірою застосовуються навіть органами управління сільським господарством, а з боку товаровиробників та звичайних жителів сільської місцевості доступ до інформаційних ресурсів та технологій, ще більш обмежений. По-друге, в системі інформаційно-консультаційного обслуговування недостатньо задіяна дослідно-демонстраційна діяльність, яка необхідна для ефективного консультування товаровиробників. Не завжди працюють на постійній основі фахівці-консультанти з питань тваринництва, рослинництва та інших виробничих галузей через відсутність коштів на їх підготовку і утримання. По-третє, чинна на сьогодні система інформаційно-консультаційного обслуговування не використовує повною мірою науково-технічний потенціал країни.

Висновок. Виходячи з вищевикладеного, очевидно стає необхідність посилення наукового супроводу формування та розвитку системи інформаційно-консультаційного забезпечення аграрної сфери, що дозволить:

- підвищити конкурентоспроможність продукції сільських товаровиробників за рахунок використання в сільськогосподарському виробництві нових технологій, залучення до виробничого процесу висококваліфікованих фахівців, своєчасного отримання необхідної для корегування виробничо-господарської діяльності інформації щодо змін макро- та мікросередовища;
- забезпечити реалізацію державної аграрної політики в частині впровадження в практику господарювання сучасних досягнень науково-технічного прогресу;
- сприяти утвердженню в галузі новітніх ринкових інструментів;
- розширити інтеграційні можливості національної аграрної сфери стосовно її участі в світовій економічній глобалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05 1997 (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, № 24, ст.170) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>
2. Про основні засади організації і функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України: Конституційний Договір між Верховною Радою України і Президентом України від 1995 р. // www.rada.kiev.ua.
3. Закон України «Про органи самоорганізації населення» від 11.07. 2001 (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, N 48, ст. 254) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2625-14>
4. Борденюк В. Деякі аспекти співвідношення місцевого самоврядування, держави і громадянського суспільства. //Право України. - 2001. - № 12. -С.24-27
5. Рафальський О. Державний фонд сприяння місцевому самоврядуванню в Україні. Швейцарсько – український проект «Підтримка децентралізації в Україні» / О. Рафальський, С. Маліков. – К. : 2012. – 152 с.
6. Маліков С. В. Місцеве самоврядування та регіональний розвиток в Україні / С.В. Маліков / Науково – практичний журнал. – 2013. – №2. – С.5-15
7. Чернов С. І. Бюджетний процес. – Серія: Бібліотечка керівника місцевої ради / С.І. Чернов, С.В. Клименко, М. І. Тітов [та інші]. – Х.:Фактор, 2012. – 80 с.

Стаття надійшла до редакції 20.05.2013 р.

ТОВ "ДКС Центр"